

ATATÜRK VE BARIŞ

Doç. Dr. Selman YAŞAR*

Öz

Atatürk problemlerin çözümünde daima barış yanlısı olmuştur. Barışı sadece ülkesi için değil, bütün dünya için istemiştir. Bu düşüncesini “Yurtta Barış, Dünyada Barış” sözüyle ifade etmiştir. Atatürk, Milli Mücadele döneminde de barışın sağlanması için çalışmıştır. Bunu gerçekleştirmenin yolunun da işgalin sona erdirilmesi olduğunu belirtmiştir. Ancak İtilaf devletleri işgalden vazgeçemedikleri için Türk Milleti bağımsızlığını kazanmak amacıyla cephede mücadele etmek zorunda kalmıştır. Atatürk, zafer kazanıldıktan sonra da kalıcı bir barış antlaşmasının gerçekleşmesi için gayret göstermiştir. Bu gayretler sonucu imzalanan Lozan Antlaşması’ndan sonra da barışçı politikasını sürdürmüştür. Başta komşu devletler olmak üzere tüm devletlerle iyi ilişkilerde bulunmuş ve Balkan Paktı ile Sadabat Paktı’nın kurulmasına öncülük etmiştir. Dünyadaki bütün barışçı çalışmaları desteklemiş, savaşları önleme ve silahsızlanmaya yönelik çabaların tamamında yer almıştır. Türkiye’nin dünyada barışı sağlamak amacıyla kurulan Birleşmiş Milletler’e üye olmasına da katkıda bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Atatürk, Barış, Yurt, Dünya.

Atatürk and Peace

Abstract

Atatürk has always been in favor of peace in solution of problems he encountered. He wanted the peace not only for his country but also for the entire world. He expressed this view as “Peace in home, peace on the world”. He also tried to establish a peaceful environment during the National Struggle. He stated that the way to enable this was putting the enemy invasion to the end. But he had to war in order to gain independence for his country because the Allied Nations didn’t give up invading it. Atatürk also made efforts to provide a permanent peace agreement following the victory. He sustained his peaceful policies after Lausanne Agreement signed by means of these efforts. He made good contacts with other countries, especially those surrounding Turkey and led to Balkan Agreement and Sadabat Agreement. He supported all peaceful efforts on the world and tried to prevent wars and took part in efforts to enable disarmament. He contributed to Turkey for it to be a member of United Nations founded to provide peace on the world.

Keywords: Atatürk, Peace, Home, World.

*Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, selman.yasar@batman.edu.tr

“Yurtta barış, Dünyada Barış” ilkesi doğrultusunda bir dış politika izleyen Atatürk, daima barış yanlısı olmuştur. Ancak barışı sağlamak için de mücadeleyi elden bırakmamıştır. Bu görüşünü şu sözleriyle belirtmiştir:

“Hiçbir millet ve memlekete karşı tecavüz fikri beslemeyiz. Fakat varlığımızı ve bağımsızlığımızı korumak için, bir de milletimizin iç rahatlığı ve gönül huzuru ile çalışarak rahata kavuşmuş ve mesut olmasını temin için, her vakit memleket ve milletimizi korumaya gücü yeter bir orduya sahip olmak da ülkümüzdür.

Umumî Harp'ten sonra bütün cihan barış ve huzura muhtaçtır. Türkiye ki birçok harplere sahne olmuştur; sayılamayacak felâketler görmüştür. Onun barış ve huzur ihtiyacı daha fazladır. İşte, biz bu hazırlığımızla muhtaç olduğumuz barış ve huzuru temin etmek istiyoruz. Tarafsızlıkları bütün dünyaca kabul ve tasdik olunan devletler vardır ki, onlar da barış ve huzurları için, tabî müdafaaalarına ehemmiyet vermekte, ordularına fevkalâde itina etmektedir. Biz de, herkes gibi tabî müdafaaamıza lâyük olduğu kadar ehemmiyet vermeye mecburuz”¹.

Osmanlı Devleti 1.Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında işgal edilmeye başlanmıştır. Atatürk bu dönemdeki genel durumu ve başvurulacak kurtuluş çarelerini şöyle açıklamıştır:

“Düşman devletler Osmanlı Devleti'ne ve ülkesine maddi ve manevi bakımdan saldırmışlar; yok etmeye ve paylaşmaya karar vermişler. Padişah ve Halife olan kişi, hayat ve rahatını kurtarabilecek çareden başka bir şey düşünmüyor. Hükümeti de aynı durumda. Farkında olmadığı halde başsız kalmış olan ulus, karanlık ve belirsizlik içinde, olup bitecekleri bekliyor. Felaketin korkunçluğunu ve ağırlığını anlamaya başlayanlar, buldukları çevreye ve sezebildikleri etkilere göre kurtuluş çaresi saydıkları yollara başvuruyorlar...Ordu, adı var, kendi yok bir durumda. Komutanlar ve subaylar, Genel Savaşın bunca sıkıntı ve güçlükleriyle yorgun, yurdun parçalanmakta olduğunu görmekle yürekleri kan ağlıyor; gözler önünde derinleşen karanlık felaket uçurumunun kıyısında kafaları, çıkar yol, kurtuluş yolu aramakta...

...Bu durum ve koşullar karşısında kurtuluş için, nasıl bir karar düşünülebilirdi? Açıkladığım bilgilere ve gözlem sonuçlarına göre üç türlü karar ortaya atılmıştı: Birincisi, İngiltere'nin koruyuculuğunu istemek; İkincisi, Amerika'nın güdümünü istemek.

... Üçüncü karar, bölgesel kurtuluş yollarına yönelikti.

... Baylar ben bu kararların hiçbirini yerinde bulmadım. Çünkü bu kararların dayandığı bütün kanıtlar ve mantıklar çürüktü, temelsizdi.

... Öyleyse sağlam ve gerçek karar ne olabilirdi?

¹ Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, AKDİTYK Atatürk Araştırma Merkezi, Hazırlayan:Utkan Kocatürk, Semih Ofset, Ankara 1999, s.364.

Baylar, bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da ulus egemenliğine dayanan, tam bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak.

İşte, daha İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına basar basmaz uygulamaya başladığımız karar, bu karar olmuştur”².

Atatürk, Nutuk'ta belirttiği gibi, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışı sonrasında izleyeceği dış politikayı tespit etmiştir. Havza Genelgesi ile Amasya Genelgesi'nin yayımlanmasından sonra Erzurum ve Sivas Kongreleri gerçekleştirilmiştir³. Sivas Kongresi sonrasında yayınlanan bildirin 7.maddesinde Türkiye'nin arzu ettiği barış şöyle açıklanmıştır:

“...devlet ve ulusumuzun iç ve dış bağımsızlığı, bütünlüğü saklı kalmak koşulu ile 6.maddede açıklanmış sınır içinde ulusçuluk ilkelerine saygılı ve ülkemize karşı yayılma isteği beslemeyen herhangi devletin teknik, sanayi, iktisadi yardımını sevinerek karşılız. Ve bu adaletli ve insancı koşulları içeren bir barışın da ivedilikle gerçekleşmesi insanlığın esenliği ve dünyanın dirliği için ulusal isteklerimizin başlıcalarıdır”⁴.

28 Ocak 1920'de Meclis-i Mebusan'da kabul edilen Misak-ı Milli Türk dış politikasının temelini oluşturmuştur⁵. Türkiye'nin Misak-ı Milli doğrultusunda İtilaf devletlerine sunduğu barış önerileri bu devletlerce kabul edilmemiştir. İtilaf devletleri barış düşüncesini Anadolu'yu ele geçirmek için, Türk tarafını oyalamak amacıyla kullanmış, hiçbir zaman samimi davranmamıştır. Atatürk, 5 Şubat 1920 tarihinde Ankara'dan 1, 2, 12, 13, 14, 15 ve 20 Kolordu Komutanlarına gönderdiği bir raporda bu durumu ve barışın sağlanması için Türk tarafının yaptığı çağrılarının sonuçsuz kalmasını şöyle açıklamıştır:

“Kânunısani 336 (Ocak 1920) nihayetinde vaz'iyet-i siyasiyemizin muhakemesi: Müttefikanın Türkiye ile sulh akdi için Kânunuevvel nihayetlerine doğru gösterdikleri alâka, tehalük müntafı' olmuş ve Türkiye sulhü gayrimuayyen bir zamana yeniden ta'lik edilmiştir. Düvel-i Müttefikanın birbuçuk seneden beri fiilen vücüde getirdikleri emrivâkileri bizim sulhümüz için esas ittihaz etmek istedikleri anlaşılmıştır...”⁶.

Misak-ı Milli'nin kabulünden sonra Meclis-i Mebusan'ın dağıtılması ve 16 Mart'ta İstanbul'un işgali sonrasında TBMM'nin açılmasıyla Ankara Milli Mücadele'nin merkezi olmuştur. 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılmasıyla kurulan Türk devleti milli bir dış politika uygulamaya başlamıştır. Bu politika, Misak-ı Milli'de belirtilen ilkeler doğrultusunda oluşmuş ve “kayıtsız şartsız istiklâl” formülü ile ifade edilmiştir. TBMM her fırsatta İtilaf Devletlerine barış çağrısını yenilemiş, savaş yapılmadan Anadolu'daki haksız işgalin sona erdirilmesini istemiştir. Türkiye'nin savaşı bir devlet olmadığını, istilâcı

² Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK, *Nutuk-Söylev*, Cilt: I, TTK Basımevi, Ankara 1986, s.15-19.

³ Pars TUĞLACI, *Çağdaş Türkiye*, Cilt: I, Cem Yayınevi, İstanbul 1987, s.271,272.

⁴ Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK, *Nutuk-Söylev*, Cilt: III, TTK Basımevi, Ankara 1989, s.1509.

⁵ TUĞLACI, *a.g.e.*, s.272.

⁶ *Harp Tarihi Vesikalari Dergisi*, Yıl:5, Sayı:15, Mart 1956, E.U.Basımevi, Ankara 1956, Belge No:388.

niyetler beslemediğini ancak Türk toprakları hakkında emperyalist siyaset izleyenlere karşı savaştığını ve savaşıacağını, Türk bağımsızlığını tanımaya eğilimli olanlarla barış ilişkileri kurmaya hazır bulunduğunu dünyaya açıklamıştır. Atatürk bu görüşünü 24 Nisan 1920'de TBMM'nde yaptığı bir konuşmada şöyle açıklamıştır:

“Efendiler, hiç kimseden fazla bir şey istemiyoruz. Dünyanın her medenî milletinin doğal olarak sahip olduğu şeylerden bizi yoksun etmemelidirler. Çünkü hakkımız doğaldır, meşrudur, mantıklıdır ve bize gereklidir. Biz bu hakkımızdan vazgeçmeyeceğiz ve ne kadar haklı isek, bu hakkımızı savunmak ve korumak için de ülkemizin yetenek ve gücü o kadardır”⁷.

Atatürk'ün bu haklı düşüncelerine rağmen Osmanlı Hükümeti 10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr Antlaşması'nı imzalamıştır⁸. Türk milletini yok sayan bu antlaşmayı kabul etmeyen Atatürk, 1921 yılının Ocak ayında Daily Express gazetesine cevaben gönderdiği bir mektubunda; *“Her şey Ankara Milli Meclisi'nin elindedir. Bu Meclisin amacı millî sınırlar içinde millî bağımsızlığı sağlamaktır. Türk milleti bağımsız bir varlık içerisinde haklarının onaylanmasından başka bir şey istememektedir”* demiştir⁹.

Atatürk, Tefvik Paşa'ya gönderdiği bir telgrafta ise Londra Konferansı öncesinde barış şartlarıyla ilgili olarak İtilaf Devletlerine bildirilen şartları şöyle özetlemiştir:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti; barış ve esenliği gerçek bir içtenlikle dilediğini açıklamış; yalnız ulusal haklarının tanınmasını istemekten öteye geçmeyen koşullarını birçok kez duyurmuş ve bu haklar tanınırsa, önerilecek görüşmeleri kabule hazır olduğunu bildirmiştir...”¹⁰.

Atatürk, 1921 yılında yaptığı bir konuşmada Türk Milletinin bu barışsever yapısını şöyle açıklamıştır:

“Bütün cihanın bilmesi lâzımdır ki, Türkiye halkı, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun Hükümeti, uşak muamelesine tahammül edemez. Her medenî millet ve hükümet gibi varlığının, hürriyet ve bağımsızlığının tanınması isteğinde kesin olarak direnmektedir. Ve bütün davası da bundan ibarettir! Biz cenkçi değiliz. Barışseveriz. Ve bir an evvel barışın gerçekleşmesini görmek ve ona yardım ve hizmet etmek isteriz”¹¹.

Atatürk'ün tüm barış çabalarına karşın İtilaf devletleri barışa yanaşmamışlardır. Eylül ayında Doğu cephesinde yapılan harekât sonrasında

⁷ TUĞLACI, a.g.e., s.275-281.

⁸ Mehmet GÖNLÜBOL, Cem SAR, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1923)*, AKDİTYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1997, s.12.

⁹ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Yay. Haz: Ali Sevim, İzzet Öztoprak, Akif Tural, AKDİTYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006, s.165.

¹⁰ Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK, *Nutuk-Söylev*, Cilt: II, TTK Basımevi, Ankara 1987, s.745.

¹¹ *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, s.13.

Gümrü Antlaşması'nın imzalanması, iç ayaklanmaların bastırılması, 11 Ocak'ta Yunanlılara karşı 1. İnönü Zaferi'nin kazanılması, Türk devleti'nin içte ve dışta gücünü arttırmıştır. Arka arkaya kazanılan bu zaferler, dünyada Türk Milli Mücadelesinin amacını kavrayamayanları endişeye düşürmüştür. Atatürk, bu endişelerin yersiz olduğunu, Türk zaferlerinin istilâcı, bozguncu ve bencil bir anlamı bulunmadığını şu sözleriyle açıklamıştır:

"Biz milli sınırlarımız içinde özgür ve bağımsız yaşamaktan başka bir şey istemiyoruz. Biz Avrupa'dan, diğer milletlerden esirgenmeyen hukukumuz tecavüz edilmemesini istiyoruz. Dış siyasetimizde herhangi bir devletin hukukuna tecavüz yoktur. Ancak hakkımızı, namusumuzu savunuyoruz ve savunacağız. Biz yabancılara karşı herhangi düşmanca bir duygu beslemediğimiz gibi, onlarla samimî ilişkilerde bulunmak arzusundayız. Türkler bütün medenî milletlerin dostlarıdır."

Atatürk bu düşüncelerle 23 Şubat-12 Mart 1921 tarihleri arasında gerçekleştirilen Londra Konferansı'na bir heyet göndermiştir¹². Ancak İtilaf devletleri TBMM'nin barış önerilerine bir cevap vermeden, daha Türk delegeleri konferansa katılmak üzere yoldayken Yunanlılar tüm cephelerden saldırıya geçmişlerdir. Yunan saldırısı karşısında Türk ordusu cephede mücadeleye devam etmiştir¹³. TBMM hükümetinin barış çabaları İtilaf devletlerinin Sevr'den vazgeçmemeleri nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 16 Mart 1921 tarihinde Sovyetlerle Moskova Antlaşması imzalanmış, 1 Nisan 1921'de kazanılan 2. İnönü Zaferi ile 13 Eylül'de elde edilen Sakarya Zaferi sonrasında, 13 Ekim 1921'de Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan ile Kars Antlaşması ve 20 Ekim 1921'de Fransızlarla Ankara Antlaşması imzalanmıştır¹⁴.

Atatürk, 13 Haziran 1921 tarihinde Ankara'da Fransa'nın eski bakanlarından Franklen-Buyon ile yaptığı görüşmede Türkiye'nin barış şartlarını anlatırken Türkiye için temel noktanın Misak-ı Milli'nin kapsamı olduğunu belirtmiş ve Franklen-Buyon'a Misak-ı Milli'yi okuttuktan sonra özetle şöyle demiştir:

"Tam bağımsızlık, bizim bugün üzerine aldığımız görevin özüdür. Bu görev, bütün ulusa ve tarihe karşı yüklenilmiştir. Bu görevi yüklenirken ne ölçüde yapılabileceği üzerinde hiç kuşkusuz, çok düşündük. Ama sonunda edindiğimiz kanı ve inanç, bunda başarı sağlayabileceğimiz yolundadır. Biz, işe böyle başlamış kişileriz. Bizden öncekilerin yaptıkları yanlış işler yüzünden ulusumuz, sözde varsayılan bağımsızlığında, (gerçekte) bağımlı bulunuyordu. Şimdiye değin Türkiye'yi uygarlık dünyasında kötü gösteren neler düşünülebilirse hep bu yanlışlıklardan ve hep bu yanlışlığa uymaktan doğuyor. Bu yanlışlığı sürdürmek, kesinlikle, ülkenin ve ulusun bütün onurundan ve bütün yaşama yeteneğinden ayrılması ve uzaklaşması sonucunu doğurabilir. Biz, yaşamak isteyen, özsaygı ve onuruyla yaşamak isteyen bir ulusuz. Bir yanlışlığı sürdürmek yüzünden bu

¹² TUĞLACI, a.g.e., s.282,283.

¹³ ATATÜRK, *Nutuk-Söylev II*, s.773-775.

¹⁴ TUĞLACI, a.g.e., s.283-286.

niteliklerden yoksun kalmaya katlanamayız. Bilgin, bilgisiz, bütün ulus bireyleri, hepsi belki işin içindeki güçlükleri iyice kavramaksızın, bugün yalnız bir nokta çevresinde toplanmış, ama sonuna dek kanını akıtmaya karar vermiştir. O nokta, tam bağımsızlığımızın sağlanması ve sürdürülmesidir.

Tam bağımsızlık demek, elbette siyasa, maliye, iktisat, adalet, askerlik, kültür... gibi her alanda tam bağımsızlık ve tam özgürlük demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde bağımsızlıktan yoksunluk, ulusun ve ülkenin gerçek anlamıyla bütün bağımsızlığından yoksunluğu demektir.

Biz, bunu sağlamadan ve elde etmeden barışa ve esenliğe erişebileceğimiz kanısında değiliz. Görünüş ve yöntem gereği barış yapabiliriz, anlaşma yapabiliriz; ama tam bağımsızlığımızı sağlamayacak olan bu gibi barışlar ve anlaşmalarla ulusumuz, hiçbir zaman yaşamına ve esenliğe erişemeyecektir..."¹⁵.

Atatürk savaşı istememesine rağmen barışı sağlamak için, askeri gücün gerekliliğine de inanmaktaydı. Bu düşüncesini 1921 yılının Ağustos ayında Associated muhabirine verdiği bir demeçde şöyle açıklamıştır:

"Türkiye Türklerindir...İşte milletseverlerin ilkesi budur. Biz, haklarımızın savunulması için savaşı sürdürmeye karar verdik.

Bizim savaş çözümlerimiz açık bir biçimde bellidir. Trakya'ya gelince: Doğu Trakya art bölgemizin ayrılmaz bir bölümünü oluşturmakta ve Türk çoğunluğuna sahip bulunmaktadır. Trakya'nın diğer bölümleri için biz, seve seve halkoylamasına başvurmalarını kabul edeceğiz. İstanbul bizimdir. Ancak Boğazlar ve Marmara Denizi için başkentini güvenliği sağlanmak şartıyla bir çözüm yolu kabul etmeye hazır bulunmaktayız...

Her zamandan daha çok inanıyorum ki, savaş pahalı bir iştir. Savaşın sürüklediği sıkıntı ve korkudan üzüntülüüyüm. Ancak savaşız elimizdeki silâhları bıraktığımız zaman; nasıl bütünüyle paramparça olacağımızı da biliyorum.

Eğer bizi rahat bırakırlarsa millî hareketimizle Türkiye'nin gelişimine çalışacağız"¹⁶.

Londra Konferansı öncesinde Tefik Paşa'ya gönderilen telgrafta TBMM'nin; "...ordularıyla doğuda ve batıda düşmanları ezerek ülkeye barış yollarını açan..." bir meclis olduğunu belirtmiştir¹⁷.

Fransızlarla yapılan 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması Atatürk'ün barışçı politikasının bir sonucudur. Ankara Antlaşması, Fransızlar tarafından birinci derecede uluslar arası siyasi bir olay olarak görülmüştür. Bu antlaşma ile

¹⁵ ATATÜRK, *Nutuk-Söylev II*, s.831-835.

¹⁶ Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri*, s.236,237.

¹⁷ ATATÜRK, *Nutuk-Söylev II*, s.771.

Yunanlılar, Yunanistan ile TBMM Hükümeti arasında barışın yakın olduğunu görmüşlerdir¹⁸.

Atatürk Türk devletinin ana programı olan Misak-ı Milli'nin barışı hedeflediğini 1922 yılında yaptığı bir konuşmasında şu şekilde belirtmiştir:

“Misak-ı Milli, barış yapmak için en makul ve asgarî şartlarımızı içeren bir programdır. Barışa erişmek için bir araya getireceğimiz esasları kapsar. Fakat memleket ve milleti kurtarmak için barış yapmak kâfi değildir. Milletın gerçek kurtuluşu için yapılacak çalışmalar, ondan sonra başlayacaktır. Barıştan sonraki çalışmalarda muvaffak olabilmek, milletin istiklâlinin korunmuş olmasına bağlıdır. Misak-ı Milli'nin hedefi, onu temindir”¹⁹.

Atatürk'ün TBMM'nde kurduğu Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Grubu da *“...Misak-ı Milli ilkelerine bağlı kalarak ülkenin bütünlüğünü ve ulusun bağımsızlığını sağlayıcı bir barışı elde etmek için, ulusun bütün maddi ve manevi gücünü gereken ereklere göre yöneltip kullanacak ve yurdun resmi, özel bütün örgütlerini ve kuruluşlarını bu ana amaca yararlı kılmaya çalışacaktı”²⁰.*

Atatürk, Misak-ı Milli esasları doğrultusunda barış sağlamak amacıyla Büyük Taarruz öncesi barış teklifini yenilemek, milli esaslar doğrultusunda bir barış gerçekleştirmek amacıyla Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey'i 1922 yılının Şubat ayında Avrupa'ya göndermiştir. Yusuf Kemal Bey Mart ayı içerisinde Londra ve Paris'te temaslarda bulunmuştur. Bu temaslarda sonunda Türk heyeti geri dönmeden Fransa, İtalya ve İngiltere dışişleri bakanları Paris'te toplanarak Türk tarafına yeni öneriler getirmişlerdir. Ancak Türkiye Yunanlıların Anadolu'dan tamamen çekilmeden barışın sağlanamayacağını belirtmiştir. Türkiye'nin bu düşüncesi kabul edilmediği için görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Buna rağmen Atatürk barış çabalarına devam etmiş ve İçişleri Bakanı Fethi (Okyar) Bey'i barış şartlarını görüşmek amacıyla Paris ve Londra'ya göndermiştir. Fethi Bey, Fransızlarla iki kez görüşmesine rağmen, İngilizler kendisiyle görüşmek istememişlerdir. Bu çabaların da boşa çıkmasıyla İtilaf Devletleriyle barış yoluyla anlaşmak imkânı ortadan kalkmıştır. Bunun üzerine Misak-ı Milli'nin kuvvet yoluyla gerçekleştirilmesinden başka bir çare kalmamıştır. Türk ordusunun batı cephesinde 26 Ağustos 1922'de başladığı Büyük Taarruz sonrasında kazanılan Başkomutanlık Zaferi sonrasında 9 Eylül 1922'de İzmir kurtarılmış ve Anadolu'daki Yunan işgaline son verilmiştir. Elde edilen bu zafer TBMM Hükümeti'nin gücünü daha da arttırmış olmasına rağmen Atatürk, Misak-ı Milli'nin barışla gerçekleştirilmesine çalışmaya devam etmiştir. Atatürk'ün bu çabaları sonucunda 11 Ekim 1922

¹⁸ B.C.A.930.02.00.00.2.10.2

¹⁹ Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s.11.

²⁰ ATATÜRK, Nutuk-Söylev II, s.795-797.

tarihinde Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalanmış ve böylece Misak-ı Milli sınırları barış yoluyla sağlanmıştır²¹.

Atatürk Milli Mücadele sonrasında Türk Devleti'nin cephede kazandığı zaferin İtilaf devletlerince de onaylanması ve kalıcı barışın sağlanması için büyük bir gayret sarf etmiştir. 1922 yılının Ekim ayında İzmir'den ayrılmadan evvel Vakit başyazarına verdiği bir demeçde; "...Millî istekler doğrultusunda barış gerçekleştirilecektir. Gerçekleşmesi yakındır. Her şeye orduyu kullanmaya gerek yoktur. Artık tüm dünya bizimle birliktedir. İnsanlık bizimle birliktedir..."²² demiştir.

24 Ekim 1922 tarihinde United Press yazarına verdiği demeçde de TBMM'nin barış programındaki ana noktanın Misak-ı Milli olduğunu belirttikten sonra; "*İstanbul ve Marmara'nın güvenliğini korumak şartıyla Boğazların dünyaya açık bulunması ana amacımızdır. Bu konuda ilgili devletler ile birlikte bulacağımız çözüm mantıklı ve geçerli olacaktır*" demiş ve "*Amerika ve Avrupa ve tüm medeniyet dünyası bilmelidir ki, Türk halkı her medenî ve yetenekli millet gibi, kayıtsız, şartsız hür ve bağımsız yaşamaya kesinlikle karar vermiştir. Bu yasal kararı çiğnemeye yönelik her güç, Türkiye'nin sonsuz düşmanı kalır. Bu konuda insanlık ve medeniyet dünyasının öz vicdanı kesinlikle Türkiye ile birliktedir. Ülkemizin haksızlıkla uğradığı yıkımları onarmak ve yıllardan beri türlü türlü engeller altında zorlanan ekonomik hayatımızın yasal açılışını sağlamak ve bilim ve kültür içinde çalışkan bir hayata kavuşmak, barış ilkimizdir*" demiştir²³.

Barış görüşmeleri sürerken İtilaf Devletlerinin öne sürdükleri öneriler Türk tarafının Misak-ı Milli'de ifadesini bulan tam bağımsızlık düşüncesiyle uyuşmamıştır. İtilaf Devletleri, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan Lozan Antlaşması'na kadar Türk tarafına dört barış önerisi iletmişlerdir. Bunların birincisi Sev'r'dir. İkinci öneri, 1.İnönü Zaferi'nden sonra toplanan Londra Konferansı sonrasında 12 Mart 1921'de yapılmıştır. Bu öneri Sev'r'deki maddelerin tümünü kapsamıştır. Üçüncü öneri Sakarya Zaferi ve Ankara Antlaşması sonrasında 22 Mart 1922'de yapılmıştır. Bu öneride de Sev'r temel alındığından ulusal hedefi gerçekleştirmekten uzaktı. Son öneri ise Lozan'da sunulmuştur²⁴.

Atatürk, 1 Kasım 1922 tarihinde Entrantsigeant muhabirine verdiği demeçde Lozan öncesinde, Türkiye'nin barış şartlarını şöyle açıklamıştır:

"Türk barış şartları Misak-ı Milli'nin ilân edildiği gün olan 28 Ocak 1920 tarihinden beri bütün cihanca malûmdur. Bu şartlar şu suretle özetlenebilir: Türkiye'nin millî hudutları içinde siyasî ve iktisadî tam istiklâlin tasdiki. Fransa ile

²¹ TUĞLACI, a.g.e., s.286-294.

²² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s.382.

²³ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s.385.

²⁴ ATATÜRK, Nutuk-Söylev II, s.999-1001.

imzalanan 20 Aralık itilâfı Türkiye'nin istiklâline hürmet edildikçe barışsever ve uyuşmacı olduğunu ispat eder"²⁵.

2 Kasım 1922 tarihinde Petit Parisien muhabirine verdiği demeçte ise Türkiye'nin barış şartlarıyla ilgili olarak şunları söylemiştir:

"...Her şeyden önce şurası bilinmek gerekir ki, Büyük Millet Meclisi Hükûmeti kapitülasyonların yerinde bırakılmasını asla kabul etmeyecektir. Eğer yabancı uyruklular eskiden olduğu gibi, bundan sonra da kapitülasyonlardan yararlanmayı düşünüyorlarsa, yanılıyorlar. Kapitülasyonlar bizim için yoktur ve asla olmayacaktır. Türkiye'nin bağımsızlığı her alanda tamamen ve eksiksiz onaylanmak şartıyla kapılarımız tüm yabancılara genişçe açık kalacaktır.

Türkiye ile büyük devletlerarasında daha sonra yapılacak sözleşmeler gereğince biz yabancılarla iyi ilişkiler kuracak ve sürdüreceğiz.

Size güvence veririm ki, bu nedenden dolayı İtilâf Devletleri'nin çevrelerinde beliren kaygılar gereksizdir. Biz ülkemizde çok işler yapmakta bulunan Fransızlarla dost geçinmek istiyoruz...

Şartlarımız çok açık ve sadedir. Bağımsızlığımızın kayıtsız şartsız onaylanmasını istiyoruz. Bu öz cümlede programımızın tüm ana çizgileri vardır. Millî sınırlarımız içinde bulunan toprakların bize verilmesinde direneceğiz. Ondan sonra, bu topraklar içinde tümüyle bağımsız, yani kapitülasyonsuz bir Türkiye yaşamasını istiyoruz. İşte tüm istediklerimiz budur.

Şu aralık tüm dünyayı saran bir mesele ortaya çıkmıştır ki, bu da boğazlar meselesidir. Boğazlardan geçiş serbestisi sağlamak bizim için bir ilke olduğunu tüm dünya bilir. Boğazların açılışı ve serbestliği bizim tarafımızdan güvence altına alınmıştır.

Biz, bu meselede tek şart öne sürüyoruz. O da, İstanbul ve Marmara denizinin güvenliği meselesidir. Bu meselenin yalnız Türkiye'nin istek ve özel çıkarı çerçevesinde çözümlenemeyeceğini bilmez değiliz. Bu işte, Avrupa'nın genel çıkarı da göz önüne alınmak gerektiğini biliyoruz ve bunun için konferansta belirlenecek bir şekli kabule biz de hazırız..."²⁶.

22 Aralık 1922 tarihinde Morning Post muhabirine verdiği bir demeçde ise Türkiye'nin bütün devletlerle dostça ilişkiler kurmak istediğini şöyle ifade etmiştir:

"Hiç kuşku etmiyorum ki günün birinde İngiltere ile Türkiye arasındaki geleneksel dostluğa döneceğiz. Buna karşı hiçbir engel görmüyorum. Tek istediğimiz bağımsızlığımıza saygı gösterilmesidir. Yabancılardan nefret ettiğimiz hakkında söylenti gerçek dışıdır. Bizde bu gibi duygular yoktur. Ben, hükûmet tarafından işlenen

²⁵ DUMOULIN, Daniel, *Atatürk'ten Düşünceler*, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, Can Ofset Matbaacılık Ltd.Şti., Ankara 2000, s.9.

²⁶ Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri*, s.401,402.

yanlışıklardan dolayı o hükûmetin ait bulunduğu millete düşmanlık besleyecek bir adam değilim... İsteğimiz gerek İngiltere ile gerek diğer devletlerle dostluk ilişkilerini girmektir.”

Lozan Konferansı öncesinde “...esasen bizden sorulacak hiçbir hesap yoktur. Maziye ait hataların hakikî sorumlusu biz değiliz; Türk milleti değildir...”²⁷ diyen Atatürk; “Millî Mücadele'nin sonunda bir komutanım, bana şöyle bir telgraf çekti: Emir ver, bir hafta sonra Matapan burnundayım(Yunanistan'ın güneyinde bir burun). Derhal kendisine “Dur!” emrini verdim. Belki dediği doğru idi. Fakat biz, ülkeleri değil, insanların kalbini fethetmek isteriz...” demiştir²⁸.

Atatürk, Lozan'da barış görüşmeleri sürerken, 1 Şubat 1923 tarihinde Anadolu muhahirine verdiği demeçde de Türkiye'nin barış şartlarını şöyle açıklamıştır:

“Lozan Konferansı görüşmeleri son günlerde hoş olmayan bir aşama göstermektedir. Müttefiklerin Türkiye'nin, halkımızın varlığı ve gelişimi için kesinlikle mecburî olan şartları, şu ana kadar kabul edecek ve onaylayacak bir düşünceye gelmedikleri anlaşılıyor. Medenî milletler, ülkeler için söz konusu edilemeyecek birtakım bağımsızlığımızı bozucu şartlar ve istekleri Türkiye için uygun görmekte olan Müttefiklerin inadı ve üstelemesi, dünyanın şaşkınlıkla karşılaşması gereken bir olaydır. Türkiye çıkarları karşısındaki davranışlara Fransız ve İtalyan delegelerinin İngiliz delegeleri ile adeta yarışıyor gibi katıldıkları görülmektedir.

Biz bağımsızlığımızı sağlayan bir barış istiyoruz. Bunu güvenilir görmedikçe yaşayabilmek için gereksinim duyduğumuz vasıtaları sağlamak üzere tam bağımsızlığımıza ulaşınca kadar başladığımız işte devam edeceğiz. Millet'in gerçek kararı budur. Milletimizin bu kararını ne olursa olsun uygulamak için her türlü önlem zaten alınmış bulunuyor.”

Atatürk, barış görüşmelerinin kesintiye uğraması üzerine hiçbir zaman ümidini kaybetmemiştir. Vakit muhahirine verdiği bir demeçte bu düşüncesini şöyle açıklamıştır:

“Lozan'da ekonomik sorunlardan dolayı kesinti olmuştur...En küçük bir şaşkınlığa düşmeyiniz. Devam etmesi sorumluluğu bize ait olmayan ve olmayacak olan düşmanlığın aşamaları ne olursa olsun bizim temel haklarımızı her biçimde elde etmeyi başaracağımıza kuşkumuz yok. Milletimizin kararlılığı, gücümüz, yeteneğimiz buna yeterlidir”²⁹.

Görüşmelerin mutlaka başarıyla sonuçlanacağını düşünen Atatürk; “...barış kesinlikle olacaktır...” demiştir³⁰.

²⁷ Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s.51,52.

²⁸ Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s.348.

²⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s.458.

³⁰ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s.559.

16 Ocak 1923 tarihinde Arifiye’de Hoca Arif Efendi’nin konuşmasına verdiği cevapta Türkiye’nin barışı istemedeki amacını ve barışı sağlamadaki ısrarını şu şekilde belirtmiştir:

“Lozan Konferansı’na delegelerimiz gitti. Konferans devam ediyor. İnşallah arzu ettiğimiz sonucu alacağız. Gerçekten düşmanlarımız çok çetindir. Milletimizi bir sömürge haline getirmeğe uğraşıyorlar. Fakat şimdiki delege heyetimiz, her zaman karşılıklarına çıkanlar gibi değildir. Sonucu güvenle bekleyelim. Bu konuda hayatımıza kastetmekte inat edilecek olursa ordularımız hukukumuzu savunmaya daima hazırız. Aynı zamanda şimdilik Lausanne Konferansı bizim için ümitsiz bir durumda değildir. Biz barışı arzu ediyoruz.

Öncelikle, barışsever olduğumuz için barışı arzu ediyoruz. İkinci olarak, uzayan savaşlar dolayısıyla memleket barışa, düzen ve imara çok muhtaçtır. Fakat barış olmayacak olursa yine mücadeleye devam edecek ve mutlaka memleket için gerekli olan sonucu elde edeceğiz. Bizim mücadelemiz bitmemiştir...”³¹.

Lozan Barış görüşmeleriyle ilgili olarak da konferans sonunda istenen barışın sağlanacağını şu sözleriyle açıklamıştır:

“Konferans ateşli dönemler geçirecektir. Ancak barış ile sonuçlanacaktır. Buna kuşku yoktur. Ancak biz sınırsız biçimde bekleyemeyiz. Devletler isteklerimizin kanunî olduğunu hiç kuşkusuz anlayabilirler. Yolunda bu kadar fedakârlıklarla üç buçuk yıl savaştığımız bağımsızlığımıza zarar verecek şartları kabul etmemizi bekleyemezler. Bu nedenle savaş durumunun uzatılmayacağını umut ederim. Büyük Millet Meclisi içtenlikle barış istiyor. Gerçekten barış isteğimizi herkes anlayabilir. Çünkü ülkemizi bayındırlaştırmak için barışa ihtiyaç duyuyoruz”³².

Atatürk, 22 Ocak 1923 tarihinde Bursa’da Şark Sineması’nda halka yaptığı konuşmada, “Yurtta Barış, Dünyada Barış” ilkesi doğrultusunda, barışın tüm milletler için gerekliliğini şöyle açıklamıştır:

“...Gerçek durumda barış bizim için ne kadar yararlı ise, kendisinden söz ettiklerimiz için de o kadar yararlı ve gereklidir. Çünkü bundan sonra memleketimizin imarı ve yükseltilmesi için çalışmak istiyoruz... Onlar da bunun gerektiğini anlarlar. Ancak onlar bizim geleceğimize kararsızlıkla bakarak yaptığımız inkılâbın köklü bir inkılâp olmadığını ve günün birinde mutlaka devrileceğimizi zannetmişlerdi. İşte bu hayal, barışı şimdiye kadar uzaklaştırmıştır. Fakat hamdolsun, milletimizin ve meclisimizin gösterdiği birlik ve Lozan’da bulunan delege heyetimizin davamızı savunma konusunda gösterdiği iktidar ve akıl, ileri görüş düşmanlarımızın bu defa hayallere sapmalarını önleyecektir...”

Karşımızdakilerin şimdiye kadar gösterdikleri anlayış eskisine oranla daha düzelmiş gibi görünüyor. Milletimiz bir an önce barışa kavuşmak istiyor. Milletten ilham alan bütün vekillerimiz ve ileri gelenlerimiz de aynı fikirde bulunuyor. Fakat buna rağmen

³¹ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, s.419.

³² Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, s.412.

savaş durumunun barışa dönüşmemesi bir olup bitti olur ve yeniden savaş başlarsa bunun sorumlusu Türk halkı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükûmeti değil, bizi yok etmek için kafalarından suikasti çıkarmayanlar olacaktır..."³³.

Atatürk, barışı gerçekleştirme yolunu da 23 Ocak 1923 tarihinde Morning Post yazarı Grace Ellison'a verdiği bir demeçde şöyle belirtmiştir:

"...Taarruzumuzu ertelememize neden, kan dökmemektir. Bu amaçla saldırıdan önce Fethi Bey'i Londra'ya gönderdik. Barışı kanla değil, mürekkeple imzalamak istiyorduk"³⁴.

16 Mart 1923 tarihinde Adana çiftçilerine yaptığı bir konuşmasında savaşı hiçbir zaman istemediğini şu şekilde ifade etmiştir:

"...Şükretmeğe ve övünmeye değerdir ki, bu bağımsızlığı bugün fiilen elde etmiş bir yerde bulunuyoruz. Ancak fiilen sahip olduğumuz bu bağımsızlığı düşmanlarımıza şeklen ve resmen de onaylatmak gerekmektedir. Devletin ve milletin son amacı işte bu noktayı sağlamaya yönelmiştir. Kuvvetle ümit ediyoruz ki, bu noktayı sağlamada başarı gerçekleşecektir. Bu nokta o kadar hayati ki, onu mutlaka elde edeceğiz... Mutlaka şu ve bu sebepler için, milleti savaşa sürüklemek taraftarı değilim. Savaş mecburi ve hayati olmalı. Gerçek düşüncem şudur: Milleti savaşa götürünce vicadanımda azap duymamalıyım. Öldüreceğiz diyenlere karşı, "ölmeyeceğiz" diye savaşa girebiliriz. Lâkin millet hayati tehlikeye maruz kalmayınca, savaş cinayettir"³⁵.

Atatürk; Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kuruluşu sırasında Fırka'nın barışla ilgili görüşünü; "Maliyede, iktisat işlerinde ve yönetimde bağımsızlığımızı kesinlikle sağlamak koşuluyla barışın yeniden kurulmasına çalışmak" olarak belirtmiştir³⁶.

Atatürk, savaşı önlemek için yapılması gerekenleri de şu şekilde açıklamıştır:

"Eğer harp bir bomba patlaması gibi birdenbire çıkarsa milletler, harbe mâni olmak için, silâhlî mukavemetlerini ve mâlî kudretlerini saldırgana karşı birleştirmekte tereddüt etmemelidirler. En hızlı ve en müessir tedbir, muhtemel bir saldırgana, taarruzun yanına kâr kalmayacağını açıkça anlatacak uluslararası teşkilâtın kurulmasıdır. Mamefih, bugün için en acele ihtiyaç, komşu memleketlerin, birbirlerinin hususî ihtiyaçlarını ve meselelerini görüşmeleridir. Bundan başka bölgesel antlaşmalar, barışın korunması için kıymetlerini şimdiden ispat etmişlerdir"³⁷.

Atatürk, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması sonrasında barış politikasını devam ettirmiştir. Türk devleti Büyük Zafer sonrasında genişleme siyaseti gütmemiştir. Misak-ı Milli doğrultusunda gerçekleşen sınırlar içerisinde ve komşularıyla barış içinde yaşamak arzusunu

³³ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s.433,434.

³⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s.437.

³⁵ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s.513-518

³⁶ ATATÜRK, Nutuk-Söylev II, s.959.

³⁷ Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s.370,371.

devam ettirmiştir. Ancak Türkiye'nin barışçı politikası zaman zaman engellerle karşılaşmıştır. Kapitülasyonlara alışmış olan İtilaf devletleri Türk devletiyle tam eşitlik ve bağımsızlık haklarına dayanan esaslar içinde dostça yaşamakta güçlük çekmişler ve çeşitli vesilelerle Türk Devleti'nin içişlerine karışma yoluna gitmişlerdir. Bunda başarılı olamayınca da Lozan Antlaşması'nı onaylamayacaklarını belirterek tehdit etmişlerdir³⁸. Buna rağmen Türk devleti Lozan Antlaşması'nı onaylamış ve Lozan'da çözülemeyen meseleleri de barış yoluyla çözüme yoluna gitmiştir³⁹. Atatürk, bu meselelerden biri olan Hatay'ın durumuyla ilgili olarak barışı istediğini, fakat gerekirse savaşacağını Fransız büyükelçisine şöyle açıklamıştır:

“Ben toprak büyütme dileklisi değilim; barış bozma alışkanlığım yoktur; ancak antlaşmaya dayanan hakkımızın isteyicisiyim. Onu almasam, edemem. Büyük Meclis'in kürsüsünden milletime söz verdim:Hatay'ı alacağım!..”⁴⁰.

25 Ekim 1928 tarihinde Lehistan elçisinin söylevine verdiği cevapta da; *“Türkiye; prensiplerine bağlı olarak kesinlikle barışçı bir siyaset izlemektedir. Bir milletin demokrasi kuralları ile yönetilmesi karşılıklı anlaşmayı ve iyi uzlaşmayı büyük bir ölçekte kolaylaştıracağı düşüncesindeyim”⁴¹* demiştir. Atatürk, 1929 yılında TBMM'nin açılışında yaptığı konuşmada Türk Devletinin barışçı siyasetini şöyle açıklamıştır:

“Dışişlerinde dürüst ve açık olan siyasetimiz özellikle barış düşüncesine dayanmaktadır. Milletlerarası herhangi bir sorunumuzu barış yolu ile çözümlenmeye çalışmak, bizim çıkarımıza ve düşüncelerimize uygun bir yoldur. Bu yol dışında bir öneri ile karşılaşmamak için güvenlik prensibine ve onun dayanaklarına çok önem veriyoruz. Milletlerarası barış havasının korunması için Türkiye, gücü içerisinde herhangi bir görevden geri kalmayacaktır”⁴².

Atatürk, bu barışçı siyaseti 16 Ekim 1930 tarihinde Yugoslavya elçisinin söylevine verdiği cevapta şöyle belirtmiştir:

“...Barış ilkesi insanlığın yükselmesi ile uygun olarak kuvvetlenmektedir. Harpten büyük zararlar görmüş milletlerin bu ilkeye daha büyük bir doğruluk ve içtenlikle bağlı olacakları tabiidir.

Komşuları ile ve bütün devletlerle iyi geçinmek, Türkiye siyasetinin temelidir...Bu ilkenin bütün devletlerce siyaset temeli kabul edilmesiyedir ki medeniyet için ve milletlerin mutluluk ve rahatlığı için en gerekli olan barış karar bulmuş olur”⁴³.

³⁸ BCA.30.18.01.01.7.28.10

³⁹ TUĞLACI, a.g.e., s.313.

⁴⁰ Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s.377.

⁴¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s.740,741.

⁴² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s.749.

⁴³ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s.761.

Türk Devleti'nin uyguladığı politikanın, 20 Nisan 1931 tarihinde, seçimler dolayısıyla Türk Milletine yayınladığı bildiri içinde belirttiği "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesi doğrultusunda barışçı bir politika olduğunu belirten Atatürk, izlediği barış politikasından bir an olsun ayrılmamıştır. 1923-1932 yılları arasında Türkiye'nin dış politikası, Milli Mücadele'nin ve sonrasında imzalanan Lozan Antlaşması'nın etkisi altında gelişmiştir. 1932'den 1938 yılına kadar Türkiye, komşusu olan ve olmayan bütün ülkelerle iyi ilişkiler kurma yoluna gitmiş ve uluslararası alanda yapılan barış çabalarını sonuna kadar desteklemiştir. Türkiye, 1928 yılında silahlı savaş konferansının hazırlık komisyonu çalışmalarına davet edilmiştir. Böylece Türk devleti, milletlerarası işbirliği ve kolektif barış çabalarına katılmaya başlamıştır. Komisyonca Sovyetler Birliği'nin silahların ilgası önerisini destekleyenlerden biri de Türkiye olmuştur. Şubat 1932'deki Silahlı Savaş Konferansı'nda da Sovyetlerin genel ve tam silahlı savaş önerisini destekleyen tek devlet Türkiye olmuştur. 27 Ağustos'ta imzalanan ve milletlerarası alanda barış ve güvenliğin korunmasını amaçlayan Briand-kellog Paktı'nı da 28 Ocak 1929'da onaylayarak kabul etmiştir. Bundan sonra Sovyetler Birliği tarafından önerilen Litvinov Protokolüne de katılan Türkiye, barışın sağlanması amacıyla tüm ülkelerle iyi ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. Türkiye, bu barışçı çabaları sonucunda Milletler Cemiyeti'ne davet edilmiş ve 8 Temmuz 1932'de Cemiyete üye olmuştur⁴⁴.

Atatürk, barışçı bir politika hedeflediğini 1 Kasım 1931 tarihinde TBMM'ni açış konuşmasında şöyle belirtmiştir:

"...Dış siyasetimizin barışçı ve doğru niteliği, geçen yıl içinde bir kez daha ortaya çıkmıştır. Yakın komşularımızla ilişkilerimizde içtenlik artmıştır. Milletlerarası alanda, her devlele iyi ilişkide bulunmakta olumlu sonuçlar elde etmekteyiz. Türkiye'nin güvenliğini amaçlayan, hiçbir ülkeyi karşısına almayan bir barış yolu izlemek, bizim değişmez ilkimiz olacaktır..."

Balkan milletleri arasında barış ve anlaşmayı amaçlayan her milletin özel kuruluşlarının çalışmalarını övgü ile anmak benim için özel bir zevktir.

*Türkiye, coğrafi durumu yönünden Balkanlar'da barışın korunması ve desteklenmesi konusuyula özellikle ilgilidir. Komşularıyla hiçbir davası ve anlaşmazlığı bulunmaması Türkiye'nin dilekelerindeki içtenliği ortaya koymaktadır..."*⁴⁵.

Türkiye'nin uyguladığı politika, Misak-ı Milli doğrultusunda barışçı bir politika olduğundan dolayı, Balkanlardaki eski toprakları üzerinde herhangi bir talepte bulunmamış, Lozan Antlaşması'yla belirlenen statükonun korunması için çalışmıştır. Bu politikasının sonucunda 9 Şubat 1934 tarihinde Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya ile Balkan Antantı'nı kurmuştur. Atatürk, 1 Kasım

⁴⁴ TUĞLACI, a.g.e., s.315-320.

⁴⁵ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s.792, 793.

1934'te TBMM'ni açış konuşmasında Türk dış politikasından söz ederken özellikle Balkan Antantı üzerinde durmuş ve şöyle demiştir:

“Balkan Antlaşması, Balkan devletlerinin, birbirinin varlıklarına özel saygı beslenilmesini göz önünde tutan mutlu bir belgedir. Bunun, sınırların korunmasında, gerçek bir değeri olduğu besbellidir”⁴⁶.

Atatürk; *“Komşuları ile ve bütün devletlerle iyi geçinmek, Türkiye'nin siyasetinin esasıdır”* demiş ve bu barışçı dış siyasetini çeşitli konuşmalarında şu sözleriyle dile getirmiştir:

“Türkiye Cumhuriyeti'nin en esaslı ilkelerinden biri olan “Yurtta barış, dünyada barış” gayesi, insanîyetin ve medenîyetin refah ve ilerlemesinde en esaslı etken olsa gerektir. Buna elimizden geldiği kadar hizmet etmiş ve etmekte bulunmuş olmak, bizim için övünülecek bir harekettir.”

“Türkiye, ilkelerine bağlı olarak kesinlikle barışçı bir siyaset takip etmektedir.”

“Yurtta barış, dünyada barış için çalışıyoruz.”

“Barış yolunda nereden bir çağrı geliyorsa, Türkiye onu, gönülden karşıladı ve yardımlarını esirgemedi.”

“Biz, milletlerarası münasebetlerde karşılıklı güven ve saygıyı hedef tutan açık ve samimi politikanın en ateşli taraftarıyız. Hassasiyetimiz, bu yolda kendisini gösteren hazırlıklara ve uğraşılara karşı, bunların bizim için de fiilî ve gerçek bir güven oluşturup oluşturmayacağı noktasındadır.”

“Yeni esaslar ve anlayışlar çerçevesinde bütün cihan ile en yeni münasebetleri kurmuş olan Türkiye Cumhuriyeti, barış yolunda harcanmış büyük gayretlerin gelişmesini derin bir alâka ile takip etmekte ve beşerîyetin en büyük ideali olan barışın lâzım ve esaslı unsurlarını, iyi niyetle yapılan ve bilhassa doğrulukla tatbik edilen karşılıklı sözleşmelere uymanın teşkil ettiği kanaatinde bulunmaktadır.”

“Dışişlerinde dürüst ve açık olan siyasetimiz, özellikle barış fikrine dayalıdır. Milletlerarası herhangi bir meselemizi barış vasıtalarıyla çözümlenmeyi aramak, bizim menfaat ve anlayışımıza uyan bir yoldur. Bu yol dışında bir teklif karşısında kalmamak içindir ki, güvenlik ilkesine, onun vasıtalarına çok önem veriyoruz. Milletlerarası barış havasının korunması için, Türkiye Cumhuriyeti yapabileceği herhangi bir hizmetten geri kalmayacaktır.”

“Dış siyasetimiz, başlangıçta kendisine çizdiği hareket hattından asla sapmamıştır. Dış siyasetimiz, daima milletler refahının yaratıcısı olan barış içinde, memleketin gelişmesini amaç edinmiştir. Bu gelişmeyi, tam ve mutlak olarak, bütün milletlere temenni ederiz.”

⁴⁶ TUĞLACI, a.g.e., s.322,323.

“Barış, milletleri refah ve mutluluğa erİştiren en iyi yoldur. Fakat bu kavram bir defa ele geçirilince daimî bir dikkat ve itina ve her milletin ayrı ayrı hazırlığını ister.”

“Barış ilkesi, insanlığın ilerlemesi ile paralel olarak kuvvetlenmektedir. Harpten büyük zararlar görmüş milletlerin bu ilkeye daha büyük bir dostluk ve samimiyetle bağlı olacakları tabiidir. Bu ilkenin bütün devletlerce siyaset esası sayılmasıyla ki, medeniyet için ve milletlerin saadet ve refahı için en gerekli olan barış, yerleşmiş olur.”

“Bizim kanaatimizce uluslararası siyasî güvenliğin gelişmesi için ilk ve en mühim şart, milletlerin hiç olmazsa barışı koruma fikrinde samimi olarak birleşmesidir.”

“Yeni esas ve anlayışlar çerçevesinde bütün cihan ile en yeni münasebetler kurmuş olan Türkiye Cumhuriyeti, barış yolunda harcanmış büyük gayretlerin gelişmesini derin bir alâka ile takip etmekte ve beşeriyetin en büyük ideali olan barışın lâzım ve esaslı unsurlarını, iyi niyetle yapılan ve bilhassa doğrulukla tatbik edilen karşılıklı sözleşmelere uymanın teşkil ettiği kanaatinde bulunmaktadır.”

“Milletlerin güvenliği ya iki taraflı veyahut çok taraflı umumî müşterek anlaşmalarla, uzlaşmalarla temin edilebilir diye mutlak mahiyette ortaya atılan ve her biri diğerlerine zıt sayılan ilkeler, barışın korunması emrinde bizim için kesin ve isabetli değildir ve olamaz. Bunların her birini coğrafi ve siyasî icap ve vaziyetlere göre kullanarak barış yolundaki özenli çalışmayı gerçeklere dayandırmak her millet için ayrı bir vazifedir. Cumhuriyet Hükûmeti, bu gerçeği görmüş, tatbik etmiş, en yakın komşuları ile olduğu kadar en uzak devletlerle olan münasebetlerini, dostluklarını, ittifaklarını ona göre düzenlemeyi bilmiş ve bu sayede dış siyasetimizi sağlam esaslara dayandırmıştır.”

“Olaylar Türk milletine, iki ehemmiyetli kuralı yeniden hatırlatıyor: Yurdumuzu ve haklarımızı müdafaa edecek kuvvette olmak: barışı koruyacak uluslararası çalışma birliğine önem vermek!”

“Uluslararası anlaşmazlıklar, ancak iyi niyetle ve umumî menfaat adına karşılıklı fedakârlık yolu ile halledilebilir”⁴⁷.

Atatürk, barışçı politikasını 1930'larda milletlerarası ilişkilerin bozulmaya başladıktan sonra da devam ettirmiştir. Bu dönemde Türkiye, Lozan Antlaşması'yla belirlenen Boğazların durumu tehlikeye girdiğinden bu durumun düzeltilmesi amacıyla girişimlerde bulunmuştur. Bu konudaki düşüncelerini barışçı bir biçimde 23 Mayıs 1933'teki Silahsızlanma Konferansı'nda ilk kez dile getirmiştir. Bu isteğini daha sonra Cemiyet-i Akvam ve Balkan Antantı toplantılarında da yinelemiştir. Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras Cemiyet-i Akvam Konseyi'nde 17 Nisan 1935'te yaptığı konuşmada boğazların durumunun yeniden düzenlenmesini istemiştir. Bu çabaların sonucunda 22 Haziran 1936'da İsviçre'nin Montreux şehrinde bir konferans

⁴⁷ Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s.367-371.

toplantılmıştır. Konferans sonunda 20 Temmuz 1936 tarihinde Montreux Boğazlar Sözleşmesi imzalanarak boğazların güvenliği Türkiye lehine sağlanmıştır.

Batıdaki komşularıyla Balkan Antantı'nı imzalayan Türkiye, doğusundaki ülkelerle de barış antlaşmaları yapmıştır. Milli Mücadele döneminde 1 Mart 1921 tarihinde Afganistan'la bir dostluk antlaşması yapan Türkiye, İran ve Irak'ın da katılımıyla 4 Temmuz 1937'de Sadabat Paktı'nı imzalamıştır⁴⁸.

Atatürk, Sadabat Paktı'nın önemini 1 Ekim 1937 tarihinde TBMM'ni açış konuşmasında şu sözleriyle açıklamıştır:

"...Dış politikamız, geçen yıl içinde de barış ve uluslararası barış işbirliği yolunda gelişmiş ve yürüdüğüümüz yolun değişmez olduğunu bir daha belirtmiştir..."

*Cumhuriyet Hükümetinin, doğuda uygulamakta bulunduğu dostluk ve yakınlık siyaseti yeni ve güçlü bir adım attı. Sâdâbat'ta dostlarımız Afganistan, Irak ve İran ile imza etmiş olduğumuz dördü antlaşma, büyük bir sevinçle anmak isterim ki, kayda değer barış eserlerinden biridir. Bu antlaşmanın çevresinde toplanan devletlerin, aynı amacı sürdüren ve barış içinde gelişmeyi içtenlikle isteyen hükümetleri arasındaki iş birliğinin, gelecekte de iyi sonuçlar vereceğinden emin bulunmaktayız"*⁴⁹.

Atatürk Hatay meselesinin çözümünde de barışçı bir politika izlemiştir. Ancak, başvurulmuş barış çabaları sonuçsuz kalınca gerekirse savaş yoluna gideceğini belirtmiş ve hasta olmasına rağmen Hatay'a giderek buradaki birlikleri denetlemiştir. *"Harpçi olamam; çünkü harbin acıklı hallerini herkesten iyi bilirim"*⁵⁰ diyen Atatürk; savaşın mecbur kalındığında tercih edilmesini istemiş ve *"Büyük zaferler kazandım. Fakat bunların en büyüğünden sonra bile her akşam, savaş alanlarında ölen bütün askerleri düşünerek içimde derin bir keder duyuyorum"* demiştir⁵¹.

Atatürk'ün izlediği politika başarılı olmuş ve Hatay bağımsızlığını kazanmıştır. Atatürk, 27 Ocak 1937 tarihinde Cenevre'de yapılan Milletler Cemiyeti toplantısında, Hatay'ın bağımsızlığının kabul edilmesi üzerine Başbakan İsmet İnönü'ye gönderdiği telgrafta şöyle demiştir:

*"...Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin bu siyaset kavrayışının, dünyada barış ve huzur isteyen ve bunun tabii gereği olan hakseverliği benimsemeyi fazilet bilen bütün dünya milletlerince takdirle karşılanacağına şüphem yoktur..."*⁵².

Savaşların dışında kalmak, meseleleri barış yoluyla çözmek taraftarı olan Atatürk, II. Dünya Savaşı'nın yaklaşmakta olduğunu görmüş ve barış düşüncesini şöyle açıklamıştır:

⁴⁸ TUĞLACI, a.g.e., s.330-334.

⁴⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s.858,859.

⁵⁰ Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s.383.

⁵¹ Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s.413.

⁵² Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s.378,379.

“Çok zaman geçmeden Avrupa’da bir fırtına kopacak, bu müthiş kasırga, dünyanın her tarafına yayılacak ve insanlık umumî bir harp felâketinin bütün kötülükleri ile bir kere daha karşılaşacak! Bu kanlı, tehlikeli durumda tarafsız kalmak, harbe katılmamak ve devlet gemisini bu fırtına ortasında hiçbir mâniyaya çarptırmadan yöneterek harp dışında ve barış içinde yaşamaya çabalamak, bizim için hayatî önem taşımaktadır”⁵³.

“Mutlaka medenî, insanî ve barışçı ülkü belirmelidir” diyen Atatürk, teknolojinin ve bilhassa savaş araçlarının büyük bir hızla gelişmekte olduğundan bahsedilirken şu sözleri söylemiştir:

“Belki bu ilerlemedir ki, bir gün muharebeyi imkânsız hale getirecek, böylece dünyada sürekli bir barış devri açılmış olacaktır”⁵⁴.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Atatürk, *“Yurtta barış, dünyada barış”* sözünün her zaman uygulayıcısı olmuş, Milli Mücadele döneminde barışı ilk seçenek olarak düşünmüş, ancak işgal güçlerinin barışı kabul etmemeleri nedeniyle bağımsızlığın kazanılması ve barışın sağlanması için mecburen mücadeleye devam etmiştir. Milli Mücadele sonrasında da dış politikada barışçı bir yol izlemiş, Türkiye’nin komşularıyla antlaşmalar yapmıştır. Barışın devamlı olması için de bütün milletlerin beraber çalışması gerektiğine inanmıştır.

Kaynaklar

BCA.30.18.01.01.7.28.10

BCA.930.02.00.00.2.10.2

ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal, 1986, *“Nutuk-Söylev”*, Cilt: I, TTK Basımevi, Ankara.

ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal, 1987, *“Nutuk-Söylev”*, Cilt: II, TTK Basımevi, Ankara.

ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal, 1989, *“Nutuk-Söylev”*, Cilt: III, TTK Basımevi, Ankara.

-----*“Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri”*, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, Hazırlayan: Utkan Kocatürk, Semih Ofset, Ankara 1999.

-----*“Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri”*, Yay. Haz: Ali Sevim, İzzet Öztoprak, Akif Tural, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006.

DUMOULIN, D., 2000, *“Atatürk’ten Düşünceler”*, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, Can Ofset Matbaacılık Ltd.Şti., Ankara.

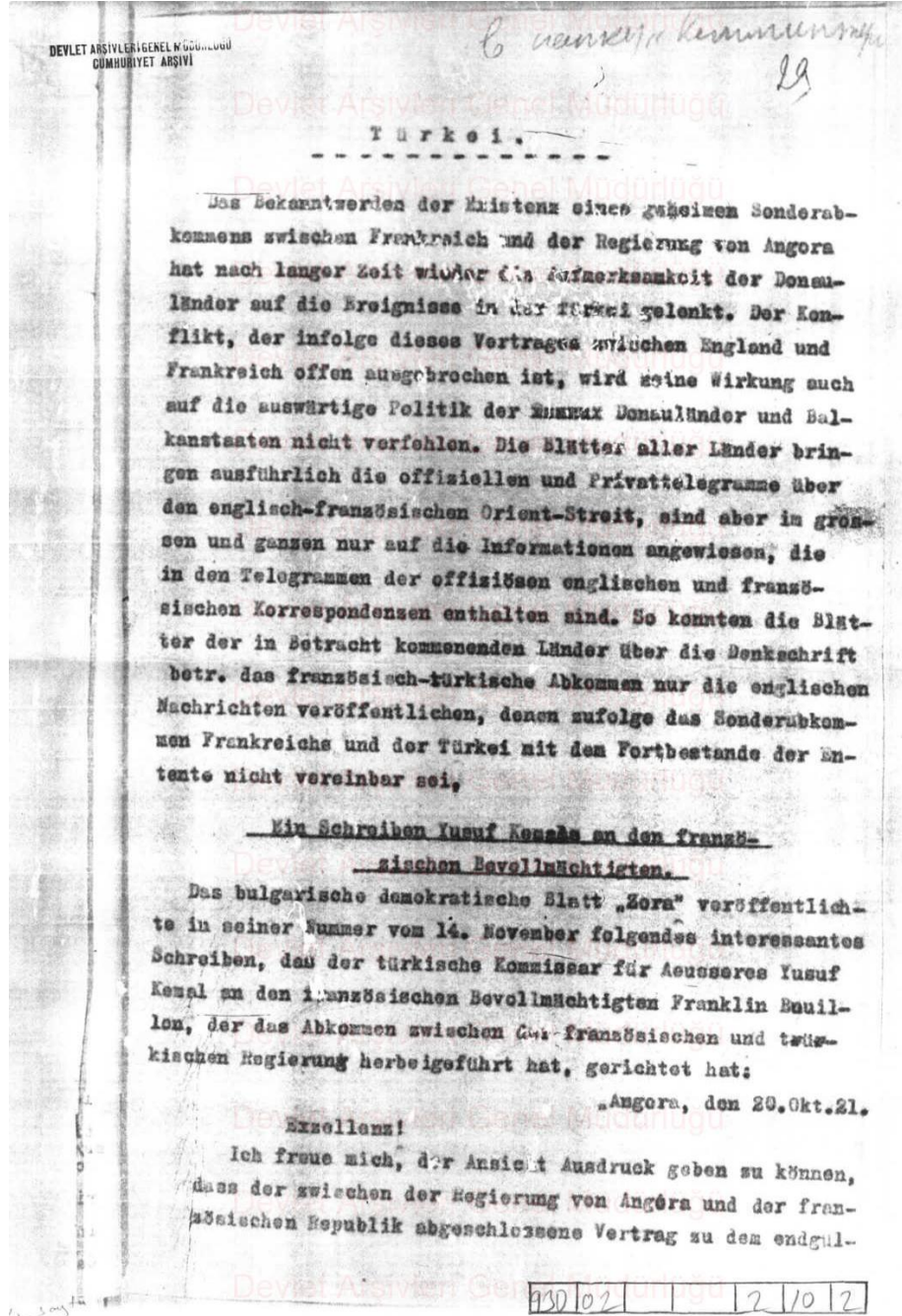
⁵³ Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri, s.375.

⁵⁴ Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri, s.382.

GÖNLÜBOL, M.; SAR, C., 1997, "Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1923)", AKDİTK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

-----"Harp Tarihi Vesikaları Dergisi", Yıl:5, Sayı:15, Mart 1956, E.U.Basımevi, Ankara 1956.

TUĞLACI, P., 1987, "Çağdaş Türkiye", Cilt:I, Cem Yayınevi, İstanbul.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

- 2 -

tigen und dauernden Frieden, sowie zu der Wiederherstellung der engen Verbindungen, die zwischen den beiden Völkern in der Vergangenheit bestanden haben, beitragen wird. Wir hoffen, dass die Regierung der französischen Republik im Sinne des abgeschlossenen Vertrages alles in Interesse der Lösung der Frage, die sich auf die Souveränität und Unabhängigkeit der Türkei beziehen, unternehmen wird. Die Regierung der Nationalversammlung in Angora hat nicht in ihrem Bestreben, die materiellen Verhältnisse beider Länder zu fördern, beauftragt, Ihnen mitzutellen, dass sie geneigt ist, die Konzessionen der sich im Thale des Hâşhâş Harschid befindlichen Eisen-, Chrom- und Silbergruben für 99 Jahre einer französischen Gruppe einzuräumen, die im Laufe von 5 Jahren durch eine Gesellschaft, an der türkisches Kapital mit 30 Prozent beteiligt ist, mit der Ausbeutung zu beginnen hat.

Uebrigens ist die türkische Regierung bereit, mit dem weitestgehenden Entgegenkommen die Forderungen anderer französischer Gruppen zu erfüllen, die sich um Konzessionen betr. die Ausbeutung anderer Gruben, Eisenbahnen, Häfen und Flüsse an die Regierung wenden, mit der Bedingung, dass diese Konzessionen im Sinne des Uebereinkommens mit den gegenseitigen Interessen Frankreichs und der Türkei im Einklang stehen. Andererseits ist die Türkei auch geneigt, die Mitwirkung französischer Spezialisten, Professoren usw. für die türkischen Anstalten in Anspruch zu nehmen.

Zum Schluss gibt die türkische Regierung der Uebersetzung Ausdruck, dass die französische Regierung sofort nach der Unterzeichnung des Vertrages dem französischen Kapitalisten die Erlaubnis erteilen wird, in ökonomischer und finanzieller Hinsicht mit der Regierung in Angora in Verbindung zu treten.

Mit dem Ausdruck der vorzüglichsten Hochachtung
Y uşuf Kemal

930/02 | 2 10 2

